

objašnjenje nekih aspekata tog odnosa. U svojih devet poglavlja naučnicima je ponudila nove spoznaje i po određenim pitanjima snažne zaključke, a široj čitalačkoj publici, na jednostavan način – prikazom ekonomskih

odnosa uz objašnjenja političkih dešavanja koja su ih pratili – približila vrlo stručnu temu čije praćenje olakšavaju kratke elaboracije na kraju svakog poglavlja.

Sanja Gladanac Petrović

Muamer Džananović, Jasmin Medić, Hikmet Karčić,
Nastanak Republike Srpske: od regionalizacije do strateških ciljeva (1991–1992), Sarajevo, 2023, 268 str.

U 2023. godini, Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu objavio je knjigu naziva *Nastanak Republike Srpske: Od regionalizacije do strateških ciljeva (1991–1992)*, autora Muamera Džananovića, Jasmina Medića i Hikmeta Karčića. Ova knjiga predstavlja novitet u polju bh. historiografije izučavanja 90-ih godina dvadesetog stoljeća. Knjiga je podijeljena na šest poglavlja. Iako je tema studije nastanak Republike Srpske, prvo poglavlje počinje čak nekoliko stoljeća ranije. Uvod u temu počinje dekadencijom moći i utjecaja Osmanskog Carstva na Balkanu, te kako je srpska intelektualna i politička elita iskoristila te prilike za teritorijalnu ekspanziju i hegemonizaciju. Prvo poglavlje *Bosna i Hercegovina*

i Bošnjaci od početka XIX stoljeća do raspada Jugoslavije detaljno opisuje historiju Bosne i Bošnjaka, s tim u vezi daje pregled o prvim zabilježenim pogromima i masovnim likvidacijama muslimana na Balkanu. U kontekstu slabljenja Osmanskog Carstva, autori prikazuju i nasrtaje Srbije na historijski prostor BiH. Najznačajnija historijska zbivanja na Balkanu prikazuju i nizom naglih promjena na geopolitičkoj pozornici tadašnje Evrope kroz prizmu interesa velikih sila. Nastanak i oblikovanje velikosrpske ideje prikazuju kroz niz nekoliko značajnih radova i dokumenata: *Gorski Vijenac*, *Načertanije*, *Homogena Srbija* i *Memorandum SANU*. Sami dokumenti su ključni dokazi pogubne i smrtonosne

ideje *velike* Srbije. Najviše pažnje su posvetili Memorandumu SANU. Autori, također, ističu da je memorandumski koncept postao osnova Miloševićeve politike. Dalje, autori konceptualiziraju djelovanje SPC u korelaciji s velikosrpskom agendom kroz samoviktimizaciju Srba i mitologizaciju bitaka iz srednjeg vijeka. Posebno su opisali holizam prenošenja moštiju Svetog Save.

Pojedine procese koji su obilježili drugu polovinu 80-ih godina 20. stoljeća, autori prikazuju kao početak perioda dehumanizacija muslimana, odnosno kako počinje priprema terena za etničko čišćenje koje će se uskoro početi realizirati. Na sve načine se nastojao okarakterizirati islam kao inferioran, nazadan i nasilnički. U duhu disolucije Jugoslavije, autori posvećuju pažnju i ekonomskim aferama koje su imale za cilj destabilizaciju i kompromitizaciju vodećih bošnjačkih političara, konkretno: Fikreta Abdića, Hakiju i Hamdiju Pozderca. Autori završavaju poglavlje transformacijskim procesima JNA koji su prešli s političke scene na vojnu i time kako su se smanjivali vojni kapaciteti u BiH razoružavanjem republičkih štabova.

Drugo poglavlje *Vojna i politička situacija od 1990 do 1992. godine po-*

činje prvim višepartijskim izborima u Jugoslaviji, odnosno kako je, uopšte, došlo do pregovora o novom ustavnom uređenju države. Autori opisuju Sjednicu predsjedništva SFRJ 16. oktobra 1990. godine gdje su republički predstavnici elaborirali svoje stavove o budućnosti Jugoslavije. Predstavnici republika smatrali su da bi spas bio u konfederalnom ili federalnom uređenju, dok su Srbija i Crna Gora kao alternativno rješenje imali planove o podjeli po etničkom principu. Upravo je ova sjednica bila znak da se avnojevske Jugoslaviji bliži kraj. Miloševićev agresivni nastup bio je samo katalizator Sloveniji da napusti Jugoslaviju. Autori opisuju kako su srpski politički lideri u Hrvatskoj kroz proces "regionalizacije" oformili SAO Krajinu. Proces "regionalizacije" bio je samo paravan za srpski separatizam. Autori u ovom poglavlju postavljaju veoma važna pitanja vezana za podjelu Bosne i Hercegovine: *Koliko je Karadžićovo spominjanje 'Velike Srbije' na mitingu u Banjaluci u vezi sa sastankom u Karađorđevu? Da li je Karadžić bio upoznat sa kakvim će prijedlogom Milošević ići na sastanak s Tuđmanom, pa nagovijestio buduće djelovanje njegove stranke i da li su tako nove granice Srbije bile dogovorene?* Detaljno su autori prikazali plan

RAM koji je predstavljao fundament homogenizacije i etničkog čišćenja, odnosno stvaranja *velike* Srbije. U poglavlju se, dalje, opisuje kako se vršilo naoružavanje pristalica SDS-a uz pomoć Srbije i JNA. Genezu o nastanku Republike Srpske autori su proširili temom Bosne i Hercegovine u demografskim projekcijama 1991–1992. godine. Autori se konkretno osvrću na demografske prilike u BiH, te kako su rezultati istraživanja bili briga radikalnih članova SDS-a, posebno Karadžića.

Poglavlje *Put u jednostrano proglašenje Srpske Republike Bosne i Hercegovine* počinje osnivanjem SDSBiH, konkretno, 12. juna 1990. godine. U navedenom poglavlju se diskutuje o unutrašnjoj organizaciji, politici SDS-a, odnosima s Beogradom i stvaranju paralelnih državnih struktura. Cjelokupno djelovanje SDS-a je u ovoj cjelini detaljno opisano. Poglavlje se bavi i političkim zbivanjima u Bosanskoj krajini kada je regionalizacija bila u punom zamahu koja je, u konačnici, imala cilj pripajanja Republici Srbiji, što je, u suštini, bio korak do nastanka *velike* Srbije. Paralelno sa separatizmom SDS-a, autori diskutuju i o nastanku Hrvatskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

Četvrta cjelina studije odnosi se na periodu kada su, definitivno, razbijene iluzije o tome da će SDS ostati u koaliciji uz SDA i HDZ, te kako je došlo do plebiscita srpskog naroda u BiH. Većina stavova koje su autori iznijeli u ovoj knjizi ukazuju da je plebiscit bio samo formalni čin i da se on počeo realizirati mnogo ranije. Preuzimanje vlasti, SDS je vršio kroz Varijante A i B, zavisno od toga da li je srpsko stanovništvo bilo većinsko ili manjinsko u ciljanim opštinama. S tim u vezi, Krizni štabovi su do juna 1991. godine preuzeli kontrolu nad opštinama koje su planirane da se pripoje Srbiji.

Peto poglavlje predstavlja prikaz presretnutih razgovora između najznačajnijih SDS-ovih vodećih ljudi. Autori su filigrano konkretizirali i posebno precizirali da su teme presretnutih razgovora srpskih zvaničnika bile vezane za genocidne namjere i separatističke težnje SDS-ovih paralelnih struktura. To je najbolje prikazano u presretnutom razgovoru između Radovana Karadžića i Gojka Đoge, gdje Karadžić govori da će u Sarajevu izginuti 300.000 muslimana. Razgovor između Slobodana Miloševića i Radovana Karadžića je prepun obostrane islamofobije i ksenofobije.

Autori su također priložili i presretnuti razgovor između Dobrice Ćosića i Karadžića i pitanjima skupštinskih aktivnosti SDS-a.

Poglavlje *Od proglašenja 'Srpske Republike' do ozvaničenja 'Strateških ciljeva'* je posljednji segment ove multikompozitne studije. U Strateškim ciljevima, autori su posebno istakli da se SDS-ovi lideri žele razdvojiti od druga dva naroda što sugerise na zločine protiv čovječnosti kao što su etničko čišćenje i genocid. Posljednje poglavlje daje prikaz neustavnog djelovanja paralelnih separatističkih struktura SDS-a, i njihovu genezu u genocid. Poglavlje se završava s početkom otvorene agresije na međunarodno priznatu i suverenu Bosnu i Hercegovinu i prvim ratnim zločinima nad nersrpskim civilnim stanovništvom.

Knjigu, ne odlikuju samo temeljitost, relevantna literatura, primarni

izvori i kritički pristup temi nego i brojni priloz koji se nalaze na kraju knjige. Oni će sigurno poslužiti kao odlična osnova za nastavak izučavanja ove teme. U ovoj knjizi se nalazi fundamentalna argumentacija razloga i motiva nastanka Republike Srpske koja i danas postoji, ne samo kao entitet Bosne i Hercegovine nego i kao sjećanje na separatističke težnje i genocidne namjere jedne političke elite koja ni danas, trideset godina nakon rata, nije iščezla. Međunarodni krivični tribunal u Hagu je dugogodišnjim i doživotnim kaznama zatvora zbog zločina nad čovječnosti, etničkog čišćenja i genocida odgovorio na dugo negirano pitanje: da li je Republika Srpska genocidna tvorevina ili ne. Negiranje i genocida i surovi ratnički holizam, ne tako davnih vremena, najbolji su pokazatelji da ta ideja i danas živi.

Mustafa Dedović